

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки дослідження, проведеного у першому розділі, можна зазначити, що розробка соціально-психологічної методології вивчення історіогенезу особистості шляхом збагачення змісту психолого-історичних принципів, окреслення нових концептів та методів психолого-історичного аналізу є важливим завданням соціально-історичної психології – нової сфери наукового пошуку на межі соціальної та історичної психології. Вона дозволяє розглянути соціально-психологічну реальність крізь призму її занурення у більш широкий історичний контекст. Йдеться про «вловлювання» за допомогою її інструментів довгих темпоральних змін, стабільних форм існування особистості в соціальній спільноті в масштабах «спокійних» епох та перехідних історичних періодів. Предметом її пошуку стає з'ясування закономірностей історичного, соціального, екологічного, психічного розвитку в їхній коеволюції.

У другому розділі в результаті проведеного дослідження запропоновано три вектори дослідження свідомості як смислової системи: мікрогенези внутрішнього світу; джерел динамічного руху «самоорганізації» свідомості; сутності взаємовідношень між «Я» і «Світом». Виокремлено зовнішню та внутрішню методичні логіки дослідження смислової будови свідомості. Доведено і описано зміст трьох іпостасей внутрішньої логіки дослідження свідомості, якими встановлено онтологічне суб'єктивне тло (засіб буття); функціональний план внутрішніх дій; безперервна динаміка «картини світу». Обґрунтовано п'ять процесуально-динамічних планів дослідження смислової будови свідомості, зокрема: мікрогенези; макрогенези; функціонального; операційно-пізнавального; операційно-емоційного. Обґрунтовано емпіричні кореляти та модифіковано діагностико-корекційні інструменти дослідження з метою відкриття різних вимірів «співвіднесення Я зі світом» та поглиблення досліджуваними знання про себе, свою дійсність, свій життєвий простір. Надано приклади діагностики особливостей трансляції викладачами семантичного коду в інтерактивних навчальних ситуаціях та функціонального плану реорганізації мнемічних контекстів й смислових полів особистості.

Феноменологічний аналіз екзистенційних страхів осіб юнацького віку у розрізі аналізування аксіологічної сфери, який було здійснено у підрозділі 3.1, дозволив з'ясувати, що формування

ціннісних орієнтацій людини є досить багатограним та складним процесом, який є компонентом гармонійної, успішної та самоактуалізованої особистості. Екзистенційні переживання в юнацькому віці є пусковим механізмом становлення екзистенційної усвідомленості та формування ефективної Я-концепції. З'ясовано, що екзистенційні переживання відіграють певну роль у процесі формування й становлення ціннісно-сенсової сфери особистості. *Емпірично встановлено*, що для представників юнацького віку характерними є два типи ставлення до смерті – уникнення та нейтральне прийняття, які і є одними із актуальних для даного віку екзистенційних переживань. Таке ставлення характеризується схильністю особистості до уникнення обговорення теми смерті й смертності та прийняття цього явища як певного етапу людського життя, який є незмінним та неминучим для кожного. *Встановлено взаємозв'язок* між страхом смерті та такими цінностями, як традиції, безпека та високим рівнем тривожності. Особам, які негативно сприймають явище смерті, притаманна висока тривожність, збереження поглядів, надбань та думок нащадків та прагнення до гармонії та безпеки в суспільстві та стосовно себе самого.

У підрозділі 3.2, в результаті дослідження взаємозв'язку віктимної поведінки та розвитку емоційного інтелекту осіб юнацького віку запропоновано програму з розвитку емоційного інтелекту у таких осіб.

Теоретичним обґрунтуванням програми розвитку емоційного інтелекту виступили положення про новоутворення юнацького віку в емоційній сфері, пов'язані із зростанням її керованості та контрольованості, зменшенням вмісту афективних реакцій; можливість розвитку емоційного інтелекту за відносно стислий проміжок часу завдяки використанню активних групових психологічних методів навчання.

Ефективність авторської психологічної програми розвитку емоційного інтелекту осіб, схильних до віктимної поведінки, проявилась у розширенні їх уявлень про емоційний інтелект і його роль у власній життєдіяльності; виробленні умінь управління власними емоціями; розуміння емоцій інших людей, зниженню схильності до віктимної поведінки тощо.

Розроблено методичні рекомендації для практичних психологів щодо розвитку емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних

до віктимної поведінки, з урахуванням виявлених психологічних особливостей.

У підрозділі 3.3 вивчення теоретичних основ образотворчого мислення на матеріалі дитячого малювання дозволило обґрунтувати поняття «образотворчого мислення», уточнити і розкрити його значення, особливості розвитку його первинних форм в процесі дитячого малювання. Образотворче мислення – візуально-художнє, спрямоване на створення, а також на сприйняття і розуміння творів образотворчого мистецтва.

За віковими показниками розвитку малювання дітей існують значні індивідуальні відмінності. Діапазон відмінностей у хлопчиків ширший, ніж у дівчаток. У частини дітей спостерігається прискорений розвиток, швидка зміна стадій малювання; діти демонструють виражену оригінальність та експресивність створюваних образів, також відзначаються яскравою індивідуальністю образотворення, унікальними особливостями творчих світів. В розвитку образотворчого мислення здібних дошкільників простежуються такі змістові тенденції: декоративно-структурна; експресивно-психологічна; предметно-просторова. Зачатки цих тенденцій спостерігаються у більшості здібних дітей, але певні з них можуть домінувати. Розвитку образотворчого мислення дитини, розгортанню її творчих можливостей сприяє збагачення її художньо-естетичного досвіду, осягнення нею асоціативного, означувального, комунікативного та ігрового сенсу образотворення, доброзичлива співучасть та підтримка дорослих.

Результати дослідження, проведеного у четвертому розділі, дозволили дійти таких висновків. Проаналізувавши проблему синтезу свідомого і підсвідомого у педагогічній психології засобами сугестології та сугестопедії, можна зазначити, що теоретичні розробки в сугестопедії суттєво порушують баланс свідомих та підсвідомих впливів у бік останніх, що робить їх менш оригінальними та, іноді, не зовсім вірними, а заяву на «новий напрямок у педагогіці» дещо передчасною. Інтеграція психологічних теорій діяльності, установки і вчинку в контексті багатовимірної концепції особистості дозволяє поєднати свідомі та підсвідомі рівні психічної діяльності в систему, що може стати основою для такого їх синтезу і в педагогічній психології. Можливості діяльнісної теорії поетапного формування нових дій, розвивального навчання дозволяють успішно асимілювати

експериментальні прийоми та практичні досягнення сугестології та сугестопедії, знайдені в їх творчому пошуку. Отримані результати повинні бути інтерпретовані як раціонально-сугестивна теорія навчання, яка має перспективу для збагачення методичного арсеналу освіти України.

Дослідження, проведене у розділі 5, підтвердило важливість ролі психології бізнесу на сучасному етапі розвитку управління. Зокрема, доведено ефективність програми «Психологія бізнесу та управління» для підготовки фахівців з психології міжособистісного та ділового спілкування, бізнес-консультування, психологічної оцінки персоналу, управління персоналом, організаційної поведінки та прикладної етики, профілактики професійних деформацій, медіапсихології, психології реклами та PR тощо, яку було нещодавно започатковано у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Програма передбачає вивчення нормативних та вибіркових дисциплін, спрямованих на отримання знань людського фактору, професійного ресурсу, психологічних стратегій прийняття рішення в сфері бізнесу, що є перевагою серед інших програм.

Місцем роботи після закінчення курсу можуть бути відділи по роботі з персоналом у бізнес-компаніях, психологічні центри та служби.

Фаховими компетентностями даного курсу є знання категоріально-понятійного апарату у галузі психології та сфери бізнесу. Вміння самостійно збирати та критично опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

Випускники матимуть здатність розв'язувати наукові та практичні проблеми у галузях психології та бізнесу, застосувати психологічні знання та уміння в процесі навчання, оволодіння основами професійної діяльності.

Наталія Жигайло